

educational services a market and by a labour-market, the competent participant of which is modern educational organization. In a center attention of initiators and participants of the Bolonskogo process there is European higher education the main rich in content task of which consists of maintainance and providing of the required quality of professional preparation of specialist and search of mechanisms of his increase.

Key words: quality, management, control system.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 31.05.2013 р.

Рецензент: к. п. н., доцент Воєводіна Л. П.

УДК 7.03-048.35(477)

О. І. Павлова

НОВІ МОДЕРНІСТСЬКІ НАПРЯМКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Українське образотворче мистецтво на початку ХХ ст. розвивалось в руслі основних стилів, течій і жанрів світового мистецтва. Українські художники були добре ознайомлені з кращими зразками світового мистецтва. Це період сплеску авангардного мистецтва. Український авангард запропонував свій погляд на мистецтво, своє світорозуміння. Особливий внесок зробили О. Богомазов, М. Бойчук, К. Малевич. О. Богомазов у трактаті «Живопис і елементи» докладно виклав свої погляди на авангардне мистецтво, розробив його принципи.

Українське образотворче мистецтво початку ХХ ст. вивчали Б. Ажнюк, М. Бондар, Д. Горбачов, В. Кулічихін, Л. Масол, Н. Старюк, Л. Толстова.

Мета статті – визначити основні авангардні напрямки в образотворчому мистецтві початку ХХ століття. Згідно мети були поставлені завдання: описати художню творчість українських символістів, кубістів, конструктивістів, визначити основні пріоритетні жанри живопису початку ХХ століття.

В українському авангарді визначились низка напрямків, це: символізм, кубізм, кубофутуризм, конструктивізм, супрематизм. Майстрами українського авангарду були: О. Екстер, В. Єрмілов, О. Хвостенко-Хвостов, В. Татлін, М. Сапожников.

О. Екстер детально та глибоко вивчала народне мистецтво, вжила в саму його сутність, пізнала його формальні, кольорові та ритміко-пластичні закономірності. Створюючи чимало композицій – зразків для вишивальниць і килимарок, вона залучила до цієї справи і своїх друзів – художників, які захоплювалися фольклором, – В. Попову,

О. Розанову, К. Малевича, І. Пуні, К. Богуславську, К. Васильєву, Н. Генке, Г. Якулова, Н. Удальцову. Відомо, що всі ці митці на той час були причетні до мистецтва авангарду і, отже, тією чи іншою мірою – до народного мистецтва. Це зайвий раз підтверджує факт зближення авангарду і фольклору щодо певних принципів світобачення, образних основ та семантичних засад. Крім станкового живопису, Екстер займалася книжковою і станковою графікою, конструюванням маріонеток, моделюванням одягу, прикладним мистецтвом, зокрема керамічними розписами. Проте світ знає її передусім як театрального художника. Цілком вірогідно, що її новаторська і реформаторська діяльність у царині театру є продовженням та розширенням її художньої діяльності взагалі. Працювати для театру вона почала вже цілком сформованим художником-майстром кубістично-конструктивістського напрямку.

Протягом 1916-1921 років Таїров і Екстер створили на сцені Московського камерного театру спектаклі, кожен з яких став помітним явищем театрального мистецтва, відкрив нові шляхи розвитку сценографії. Зрештою, сценографія Екстер не знає повторень, у кожному спектаклі її талант розкривається по-новому. І хоча цих спектаклів вже давно немає, ескізи декорацій і костюмів художниці продовжують жити як повноцінні художні твори.

Олександр Хвостенко-Хвостов (1895-1968). Конструктивізм – основний стильовий напрямок творчості 20-х років. Однак цей напрямок дещо пом'якшений, сповнений кольорово-декоративної соковитості, що цілком відповідає призначенню більшості творів – оформлення оперних постановок. Хвостенко-Хвостов також відомий як автор плакатів, агітаційних панно, розписів, станкової гравюри, творів газетної, журнальної та книжкової графіки.

Яскравим представником українського конструктивізму був *Василь Єрмілов* (1894-1967) – талановитий майстер композиції. Його сміливі новаторські твори „Арлекін”, „Портрет художника О. Почтенного”, „Гітара”, „Композиція з літерами” приваблюють довершеною гармонійністю побудови.

До українського конструктивізму також належить і класик світового авангарду *Володимир Татлін* (1885-1935), професійний співець-бандурист, автор кубізованого рельєфу „Кобза” (1914), дизайнер київського футуристичного видання „Зустріч на перехресті. Семенко, Бажан, Шкурицький, Татлін” (1927), професор Київського художнього інституту, вчитель театральних художників України, сценограф українського театру (1920), напутник оригінального художника-футуриста С. Подгаєвського з Полтави [1, с.485].

Михайло Сапожников (1871-1937) – художник-символіст. Народився на Волзі (Саратов), навчався у Петербурзькій Академії мистецтв, працював учителем малювання у Павлограді Катеринославської губернії. Символізм як художня течія якраз і виник на

межі XIX–XX століть. На картинах Сапожникова постає таємничий світ символів: міфологічні образи і герої казок, природна стихія й містика. Художника цікавлять не конкретні образи і події, а весь світ в його передвічній круговерті й людина в ньому. Він осягає історію людства і все, що воно створило. Серію символістських картин присвячено революційним подіям 1905-1917 років, громадянській війні: доленосні й трагічні для Російської імперії події віддзеркалюються через історію Всесвіту. Ключем для сприйняття цих робіт може слугувати назва виставки 1917 року в Петрограді „Відображення революції в символізмі – дзеркалі вічності”. Сапожников створив дві серії по 12 картин у кожній. Всі разом вони – філософській роздум про долю країни, всього людства в його вічній боротьбі добра й зла. Їхнє сприйняття має бути за Сапожниковим, „тільки активним”, усе залежить від рівня культурної освіченості глядача. Великі за розміром полотна першої серії витримано в холодній гамі, їх сприймаєш мовби монументальні фрески. З імли виступають сині контурні обриси як захмарна велич над гірськими й морськими панорамами, рівнинами й лісами, населеними загадковими істотами. Символи, що складаються в послідовну логічну розповідь: не було нічого й „Дух Божий ширяв над поверхнею Води” („Спить усе живе”)... і сотворився світ... і спить, держава на рідній землі...

Майже в кожній картині – вода, вода й вода. Хвилі як символ єдності („Моління хвиль”), як вияв сили й каральної стихії („Хвиля”), як ознака привітної заспокійливості („На скелях”). Й опісля всіх струсів небо посилає очисний дощ („Буря гряде”)! Час, у якому жив художник, навіював трагічні настрої, безвихідь. З картини в картину переходять гнітючі образи темної сили („Цар Мороку”, „Привиди”). Перший цикл завершується полотном „У затоці”: саме з цього твору починається Сапожников-символіст.

Трагічно звучать і перші картини другої серії, де через символи відтворено тяжкі події першої світової, цілого 1917 року, громадянської війни. Художник роздумує над сенсом життя („Спить людина”, „Шлях життя”), відображаючи події великих масштабів, акцентує увагу на деталях. У „Поцілунку смерті” на тлі спокійного краєвиду – людина, якої торкнулася смерть: ще не вихололою рукою тягнеться до кульбабки... життя й смерть в одночассі. Людське життя може обірватися будь-коли, як і облетіти кульбаба від подуву вітру: насінням у землі вона дає початок новому життю. Надія на оновлення – „Народження Пана”. Обидва цикли завершує „Пісня сопілки”. В 1925 році в Дніпропетровському художньому музеї з успіхом відбулася остання прижиттєва виставка творів М. Сапожникова, де він постав і реалістом, і символістом.

Художня творчість *Івана Селезньова* (1856-1936) привертає увагу високим рівнем майстерності. Навчався у Петербурзькій академії мистецтв 10 років (1872-1882), обравши фахом історичний живопис.

Про життя Івана Селезньова маємо уривчасті відомості, хоча відігравав він у Києві роль не останню. Був членом правління Літературно-артистичного товариства, того самого, в якому з надзвичайним успіхом прочитала свою доповідь про напрямки сучасної італійської літератури Леся Українка; разом з архітектором В. Николаєвим розробив для товариства проект Золотого жетону, яким нагороджували за найкращі літературні, музичні й художні твори. Прізвище його знаходимо у складі різних мистецьких комісій. Багато років Іван Федорович викладав у політехнічному інституті та будівельному технікуму, виховав кілька поколінь учнів. Стояв біля витоків Київського художнього училища, а в 1911-1914 роках був його директором. У 1920-х мав у Києві власну студію. Помер у Києві.

„Техніка – мова художника”, – ці слова Павла Чистякова, вчителя художника, Селезньов пам’ятав усе життя. Манера змінюється рівно настільки, наскільки змінюється його розуміння натури; і в цьому відчувається інша заповідь П. Чистякова: „Щоб знайти себе, будьте щирі”.

Більшість картин І. Селезньова загинула під час війни. Лишилися переважно портрети, цікаві різноманітністю технічних вирішень, підпорядкованих характерові моделі. Серед ранніх творів І. Селезньова привертає увагу датований 1890 роком портрет дівчинки „Портрет Олі Терещенко” (1890). Оля була хворою дитиною, портрет закінчено, вочевидь, після її смерті. Йому належать портрети: „Портрет художника Харитона Платоновича Платонова”, „Портрет невідомої” (1911), „Портрет дружини Віри Платонівни Ляміної”, „Портрет Григорія Івановича Квятковського” 1858-1932 (1918), „Портрет Наголкіна Аркадія Васильовича” 1882-1947 (1923). У 1927 році художник написав невеличкий за розміром портрет своєї учениці Олі Малащенко (згодом директора Київського музею російського мистецтва), створивши образ світлої гармонії, подібної тій, що наповнює полотна майстрів Відродження. 1928 року створив „Портрет племінниці, Антоніни Миколаївни Іванової” (1899-1947). А також „Натюрморт з квітами” (1920). „Для успіху в житті потрібно вибрати той вид живопису, який художникові більш доступний і симпатичний за його схильністю та за його здібностями”, – цій мудрій настанові П. П. Чистякова Іван Селезньов слідував у силу, ймовірно, природної схильності. Художник щиро любив мистецтво, і ця любов дарувала йому спокійну світлу радість [5,с.49-51].

К. Малевич став основоположником супрематизма.

Поряд із новітніми течіями розвивалося традиційне реалістичне мистецтво і традиційні жанри: історичний, побутовий, портрет, пейзаж, натюрморт. Багато художників-реалістів захоплювалося й авангардними пошуками. Така взаємодія розширювала та збагачувала діапазон їхньої творчості, стимулювала до пошуків більшої виразності художнього втілення задуму.

Серед представників цього напрямку одне з провідних місць посідав *Олександр Мурашко* (1875-1919). Небіж засновника Київської малювальної школи, син власника столярно-позолотної майстерні, в якій виконували замовлення під час оформлення Володимирського собору, він змолоду опинився в колі відомих художників, які оздоблювали собор. Згодом став учнем майстерні І. Рєпіна у Петербурзі. У молоді роки О. Мурашко певний час жив у Парижі, де досяг визнання, й став відомим європейським художником. Найбільш відомими його роботами є „Портрет дівчини у червоному капелюсі” (1902-1903), „Паризьке кафе” (1903) та ін. Помітний слід залишив О. Мурашко і як діяч культури та педагог. У 1912 р. він створив приватну студію, у 1916 р. виступив ініціатором створення Товариства київських художників. Сильний вплив на художника справило європейське, передусім французьке, мистецтво з його свободою творчості й духом експериментаторства. У своїх творах митець прагнув якнайбільшої колористичної виразності, розширення можливостей використання кольору як основного зображального засобу.

Після повернення на батьківщину художника захопила стихія кольору. Це знайшло відображення у творах „Карусель”, „Неділя”. Розв’язанню суто живописних завдань, пошукові ефектного колориту присвячено картини майстра „Продавщиця квітів”, „Вечірні рефлексії”, „У човні”. Посилена увага до кольору аж ніяк не применшувала, а, навпаки, посилювала психологічну глибину образів на полотнах митця. Яскраве свідчення цього – картина „Селянська родина”. Саме в портретному жанрі блискуче виявився талант О. Мурашка як колориста і психолога. До шедеврів цього жанру належать уже згадувана „Дівчина у червоному капелюсі”, портрети М. Мурашка, Б. Кустодієва, автопортрет і багато інших творів.

О. Мурашко був одним із засновників Української академії мистецтв.

Майстрами портретного живопису були Іван Труш, брати Федір і Василій Кричевські, Олекса Новаківський. До історичної тематики звертались Ф. Красицький, М. Самокиш, М. Івасюк [3, с.23].

Таким чином, прихильники цього напрямку довели, що мистецтво може і має право бути різним, що творчий пошук не знає обмежень. І хоч український авангард на початку 30-х років було заборонено, він залишив яскравий слід у вітчизняному мистецтві. Його ідеї та знахідки використовують сучасні українські художники, які працюють в умовах повної свободи творчості. Авангардизм – надзвичайно об’ємне та різноманітне явище. Джерелом багатьох течій першої половини ХХ ст. – експресіонізму, кубізму, абстракціонізму, сюрреалізму – було заглиблення в спокусливі, але й небезпечні глибини внутрішньої сутності буття, його суперечливого характеру. Здебільшого це досягається за рахунок ускладнення образотворчих метафор. Проте нові течії в мистецтві першої половини ХХ ст. ніколи не поривали з художніми традиціями минулого, виробленими багатомісячним досвідом.

Список використаної літератури

- 1. Історія української культури** : у 5-ти т. / гол. ред. Б. Є. Патон. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 5 : в 3-х кн. – Кн. 3 Українська культура ХХ-ХХІ століття. / Б. М. Ажнюк, М. П. Бондар, Д. О. Горбачов. – 2011. – 861 с.
- 2. Кулічихін В.** Символізм – дзеркало вічності / В. Кулічихін // Музейний провулок. – 2007. – №2[8]. – С.54–61.
- 3. Масол Л. М.** Художня культура України : навч. посібник / Л. М. Масол. – К. : Вища шк., 2006. – 239 с.
- 4. Старюк Н.** Під сокирою нормативів. З виставки пам'яті Я. П. Калашника у Дніпропетровському музеї / Н. Старюк // Музейний провулок. – 2008. – №1[9]. – С.90–99.
- 5. Толстова Л.** “Пливи, пливи, селезню, против води тихо” З народної пісні / Л. Толстова // Музейний провулок. – 2007. – №2[8]. – С.46–53.

Павлова О. І. Нові модерністські напрямки в українському образотворчому мистецтві на початку ХХ століття

У статті визначені основні авангардні напрямки в образотворчому мистецтві початку ХХ століття. Проаналізована художня творчість українських символістів, кубістів, конструктивістів, визначені основні пріоритетні жанри живопису початку ХХ століття. Українське образотворче мистецтво на початку ХХ ст. розвивалось в руслі основних стилів, течій і жанрів світового мистецтва. Ідеї та знахідки українського авангарду використовують сучасні українські художники, які працюють в умовах повної свободи творчості.

Ключові слова: нові модерністські напрямки, кубізм, символізм, реалізм.

Павлова А. И. Новые модернистские направления в украинском изобразительном искусстве в начале ХХ века

В статье определены основные авангардные направления в изобразительном искусстве начала ХХ века. Проанализировано художественное творчество украинских символистов, кубистов, конструктивистов, определены основные приоритетные жанры живописи начала ХХ века. Украинское изобразительное искусство вначале ХХ развивалось в русле основных стилей, течений и жанров мирового искусства. Идеи и находки украинского авангарда используют современные украинские художники, которые работают в условиях полной свободы творчества.

Ключевые слова: новые модернистские направления, кубизм, символизм, конструктивизм, реализм.

Pavlova A. I. New Modernistic Defection in Ukrainian Graphic Arts begin XX age

Main defined of the direction are determined in article in graphic arts begin XX centuries. According to purposes are put delivered tasks: describe the artistic creative activity Ukrainian simvolistov, cubistic, constructionism,

define the main priority genres painting begin XX centuries. In Ukrainian vanguard were defined directions, this: symbolism, cubism, constructionism. The Ukrainian graphic arts in the beginning XX developed in riverbed of the main styles, currents and genres world art. The ideas and discoveries of the Ukrainian vanguard use the modern Ukrainian artists, which work in condition of the full liberty creative activity. Except machine painting A. Ekster concerned with book and machine graphics, modeling of the cloth, applied artses, ceramic painting. The World knows her as theatrical artist. Probably that her introduction innovation and entering the reforms in the field of theatre is a continuation and expansion her artistic activity in general. Work for theatre she begins already completely established by artist-master. The traditional realist art developed near by the latest currents and traditional genres graphic arts: history, home, portrait, landscape, still life. Many artists-realists adored and modernistic searching for such interaction increased and enriched range their creative activity, stimulated to searching for greater figurativeness artistic entailment conceived. The Avant-gardism – exceedingly three-dimensional and varied phenomena. The Source many modernistic directions first half's XX st. to be introduction in internal essence of existence, is reached to account of the complication of the figurative metaphors.

Key-words: new modernistic directions, cubism, symbolism, constructions, realism.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 31.05.2013 р.

Рецензент: к. філ. н., доцент Шелупахіна Т. В.